

Redaktion Filosofi

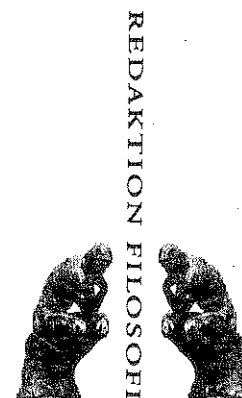
Mircea Eliade: *Helligt og profant*
Michel Foucault: *Overvågning og straf*
Michel Foucault: *Viljen til viden*
Sigmund Freud: *Psykoanalysen i grundtræk*
Sigmund Freud: *Vitsen og dens forhold til det ubevidste*
Martin Heidegger: *Hvad er metafysik?*
Niels Henningsen (red.): *De første græske filosoffer*
Immanuel Kant: *Prolegomena*
Julia Kristeva: *Sort sol*
Marx/Engels: *Det kommunistiske Manifest*
Maurice Merleau-Ponty: *Kroppens fænomenologi*
Poul Martin Møller: *Strøtanker*
Friedrich Nietzsche: *Moralens oprindelse*
Friedrich Nietzsche: *Ecce Homo*
Osborne/Edney: *Filosofihistorie for begyndere*
Nigel Warburton: *Filosofi: lille filosofikum*
Max Weber: *Magt og bureaukrati*

Michel Foucault

Viljen til viden

Seksualitetens historie 1

*Indledning og oversættelse
ved Søren Gosvig Olesen*

DET lille FORLAG

Viljen til viden

er oversat fra fransk efter

»La volonté de savoir«,

© Editions Gallimard 1976

og for den danske udgave

Rhodos, København 1978, og

DET lille FORLAG, Frederiksberg 1994

Oversættelsen revideret af oversætteren

Serie- og forlagsredaktion: Peter Thielst

Omslag: Helle Johnsen

Sats og tryk: N. Christensen Grafik ApS

Printed in Denmark 1994

ISBN 87-90030-13-3

Fotografisk, mekanisk eller anden form for gengivelse
er *kun* tilladt ifølge gældende Copy-Dan-aftaler.

Indhold

Indledning ved Søren Gosvig Olesen 7

Forord 13

I. Vi viktorianere 15

II. Repressionshypotesen 26

1. Talens incitament 26

2. Perversionernes indpodning 45

III. Scientia sexualis 60

IV. Seksualitetens installation 83

1. Anliggende 86

2. Metode 97

3. Område 109

4. Periodisering 120

V. Retten til døden og magten over livet 139

Noter 167

ren af hvilken herre den sidder, hvilket magtspil den sætter i værk eller forudsætter, og hvordan hver enkelt af os, i forhold til sit køn og i forhold til andres, har kunnet blive en opmærksom og dumdristig sultan. Det er denne magiske ring, dette smykke som er så taktløst, når det drejer sig om at få andre i tale, men så lidt veltalende om sin egen mekanisme – det er den, man passende kunne gøre snakkesalig, det er om den der må tales. Vi må skrive historien om viljen til sandhed, denne søgen efter viden, som gennem så mange århundreder har ladet kønnets stråle og blinke: en stædigheds historie. Hvad er det, vi spørger kønnets om, hinsides de mulige lystfølelser, og som gør os så stædige? Hvad er det for en tålmodighed eller grådighed, hvormed vi konstituerer det seksuelle som selve hemmeligheden, den almægtige årsag, den skjulte betydning, den hvileløse frygt? Og hvorfor er den opgave at opdage den ømtålelige sandhed til sidst blevet vendt til en opfordring til at hæve forbuddene og løse op for hæmningerne? Var arbejdet da så hårdt, at det måtte opmuntres med dette løfte? eller er denne viden steget så meget i pris – politisk, økonomisk, etisk – at det for at underkaste alle var nødvendigt at forsikre, at de derved ville blive befriet?

Vi vil således, for at placere de kommende undersøgelser, fremsætte nogle almene bemærkninger om anliggendet, metoden, området der skal behandles, og periodiseringer man foreløbig kan opstille.

1. Anliggende

Hvorfor disse undersøgelser? Jeg er ganske klar over, at en vis usikkerhed har påvirket de ovenanførte skitser; den truer alvorligt med at forudbestemme de mere detaljerede analyser, jeg har planlagt. Jeg har utallige gange gentaget,

at der i de vestlige samfunds historie inden for de seneste århundreder ikke er nogen essentielt repressiv magt på spil. Jeg har lagt min sprogbrug an på at sætte dette begreb ud af spil, ved at lade uvidende om en kritik som føres andetsteds fra og på en sikkert mere tilbunds gående måde: en kritik hvilende på teorien om begæret. At kønnets ikke skulle være undertrykt, det er visse ingen ny påstand. Det har psykoanalytikere sagt i lang tid. De har afvist det lille, simple maskineri, man gerne forestiller sig, når talen er om repression, tanken om en rebelsk energi, som holdes nede, forekom dem ikke at slå til, når det gjaldt om at tyde den måde, hvorpå magt og begær sammenkædes; de tænker sig en mere sammensat og oprindelig forbindelse end dette spil mellem en vild, naturlig og levende energi, der ustandselig stiger op nedefra og som en befaling ovenfra søger at sætte hindringer i vejen; det skulle ikke være nødvendigt at forestille sig begæret som undertrykt af den gode grund at, det er [forbuds-]loven som konstituerer begæret og den mangel, der fremkalder det. Magtforholdet måtte allerede være, hvor begæret er: ethvert forsøg på at afsløre forholdet i en repression post festum ville være en misforståelse; ligeså ville det være omsonst bag magten at lede efter et uberørt begær.

Derimod har jeg vedholdende udtalt mig vagt, med begreber der kunne synes ensbetydende, snart om *repressionen*, snart om *loven*, om forbuddet eller om censuren. Og jeg har – af stædighed eller ligegyldighed – underkendt enhver mulighed for at kendetegne disse størrelses teoretiske eller praktiske implikationer. Jeg ser således nok, at man med god ret kan gøre indsigelser: når De hele tiden henviser til empiriske teknologier af magt karakter, er det i et forsøg på at slå to fluer med et smæk; De identificerer Deres modstandere med disses svageste punkt, hvorfor De ved at diskutere undertrykkelsen alene uberettiget kan

foregive at have ekspederet lovens problem; og af princippet magtlov bibeholder De alligevel den essentielle konsekvens, nemlig at magten undslipper man ikke, den er altid allerede til stede og konstituerer endda selv det, man forsøger at modstille den. Af princippet magtundertrykkelse har De opretholdt det svageste teoretiske element for at kunne kritisere det; af princippet magtlov har De, blot for at bevare det til egen brug, opretholdt den politisk mest steriliserende konsekvens. Sigtet med de følgende undersøgelser er at arbejde sig frem, ikke så meget til en magtens »teori« som til en magtens »analytik«: det vil sige henimod afgrænsningen af det specifikke område, som magtforholdene udgør, og bestemmelsen af hvilke redskaber, der muliggør analysen af det. Nu betinger konstitutionen af denne analyse vistnok, at man gør rent bord og befrier sig for en vis forestilling om magten, en forestilling jeg – og man vil snart se hvorfor – vil kalde »juridisk-diskursiv«. Det er denne opfattelse, som forudbestemmer såvel repressionens register som teorien om, at det er loven, der grundlægger begæret. Med andre ord: hvad der skiller analysen, som sker på baggrund af begreber om instinkternes repression fra den, som sker på baggrund af begreber om love for begæret, er ganske afgjort den måde drifternes natur og dynamik opfattes på – ikke måden, magten opfattes på. Den forestilling om magten, de to analyser griber tilbage til, er nok fælles for dem, men fører – alt efter hvilken brug, man gør af den, og hvilken rang man indrømmer den med hensyn til begæret – til to modstridende konsekvenser: enten til løftet om en »frigørelse«, hvis magten kun har ydre greb om begæret, eller – hvis den er grundlæggende for begæret selv – til forsikringen: I er altid på forhånd gået i fælden. Forresten skal man ikke bilde sig ind, at denne forestilling er særegen for dem, der rejser spørgsmålet om magtens forbindelser til kønnet.

Den er langt mere almen; man vil hyppigt genfinde den i de politiske analyser af magten, og den er uden tvivl dybt rodfæstet i den vestlige historie.

Følgende af dens kendetegn er blandt de vigtigste:

– *Den negative relation.* Mellem magt og køn påvises der udelukkende negativt udformede forhold: forkastelse, udelukkelse, afvisning, afspærring eller endvidere tilsløring eller maskering. Magten »magter« intet overfor kønnet og lystfølelserne, kan kun sige nej til dem; og skaber den noget, er det fravær og hulrum, den sløjfer nogle enkeltdele og afstedkommer afbrydelser, den adskiller det sammenføjede, den sætter grænsepæle. Disse virkninger antager grænsens og manglens almene form.

– *Reglens instans.* Magten skulle så efter sit væsen være det, der foreskriver kønnet dets lov. Hvilket for det første betyder, at kønnet anses for placeret i et tosidet system – af tilladeligt og utilladeligt, lovligt og forbudt. Hvilket dernæst betyder, at magten foreskriver kønnet en »ordre« der på samme tid fungerer som forståelsesform: kønnet tydes ud fra dets forhold til loven. Hvilket endelig betyder, at magten handler gennem fremsigelsen af en regel, at magt-overgrebet på kønnet sker igennem sproget, eller snarere gennem en talehandling som, med sin artikulation alene, skaber et retsligt forhold. Magten taler og regulerer dermed. Magten vil i sin rene form kunne findes i lovgiveren, og magtens handlemåde, i forholdet til kønnet, vil vise sig at være af juridisk-diskursiv type.

– *Forbuddets cyklus:* du kommer ikke nærmere! lad vær at røre! du skal ikke nyde noget! prøv ikke på at føle lyst! vov ikke at tale! du må ikke komme frem! – i grunden skal du slet ikke eksistere, undtagen i skyggen og i al hemmelighed. Overfor kønnet skulle magten kun iværksætte en forbudslov. Målet med denne: kønnet skal udvise selvfor-nægtelse. Midlet for denne: truslen om afstraffelse, som

udelukkende består i kønnets undertrykkelse. Fornægt dig selv, eller du bliver selv undertrykt; vis dig ikke, med mindre du igen vil forsvinde. Din tilværelse vil kun blive opretholdt på bekostning af din tilintetgørelse. Magten tvinger kønnet udelukkende ved hjælp af et forbud, som spiller på alternativet mellem to former for uvirkelig tilværelse.

– *Censurens logik.* Dette forbud formodes at antage tre former: at fastslå at *det* ikke er tilladt, forhindre at *det* bliver udtalt, nægte at *det* eksisterer. Tilsyneladende lader disse former sig vanskeligt forene. Men her er det, man forestiller sig en slags sammenkædningslogik, som skulle være karakteristisk for censurens mekanismer: det ikke-eksisterende, det ikke-tilladte og det ikke-formulerbare sammenkædes, så de bliver hverandres grundlag og virkning – om det forbudte skal man ikke tale så længe, at det til sidst i virkeligheden vil være tilintetgjort, nej det ikke-eksisterende har ikke ret til nogen tilkendegivelse, ikke engang til at komme til orde i udsagnet om dets ikke-eksistens; det, man må fortie, er bandlyst fra virkeligheden som noget frem for alt forbudt. Logikken i magten over kønnet ville være en paradoksal lovs logik, for denne lovs udsagn måtte bestå i påbud om ikke-eksistens, ikke-tilkendegivelse og om tavshed.

– *Installationens enhed.* Magten over kønnet skulle så udøves på samme måde på hvert enkelt niveau. Fra øverst til nederst, i altomfattende afgørelser som i småskårne mellemværender, uanset hvilke apparater eller institutioner der understøtter den, skulle magten virke på ensartet og massiv måde; den skulle fungere ved hjælp af lovens, forbuddets og censurens allestedsnærværende hjulværk, som simpelthen er gengivet overalt: fra staten til familien, fra domstolene til dagligdagens små, gængse afstraffelser, fra det sociale herredømmes instanser til de grundlæggende

strukturer i subjektet, på alle disse, bare lidt forskellige, trin vil man finde en almen form for magt. Denne form er retslig med sit spil på det tilladelige og det utilladelige, på overtrædelsen og afstraffelsen. Hvad enten man giver den form af fyrsten, der tilkendegiver hvad ret er, faderen der forbyder, censoren der neddysser, eller af herren der siger, hvad der er lov, i alle tilfælde skematiserer man magten juridisk, og dens virkninger definerer man som lydighed. Over for en magt, som er lov, konstitueres subjektet som undersåt – som »underkastet« – som den der adlyder. Til magtens formelle ensartethed i enhver af de nævnte instanser svarer hos den undertvungne – hvad enten det drejer sig om undersåtten over for monarken, borgeren over for staten, barnet over for forældrene eller lærlingen over for mesteren – undertrykkelsens generelle form. På den ene side lovgiverens magt, på den anden side det adlydende subjekt.

Bag den generelle pointe, at magten undertrykker kønnet, så vel som bag tanken om, at loven er konstitutiv for begæret, finder man den samme formodning om magtens mekanisme. Denne er defineret på mærkværdigt indsnævrende vis. For det første fordi den med sine ressourcer ville stå magtesløs og med sine metoder være sparsomt udrustet, taktisk måtte den virke monoton, uden evne til opfindsomhed og tvunget til stadig gentagelse af sig selv. Endvidere fordi det er en magt, som næsten kun ville have »nej«-ets kraft; ude af stand til at frembringe nogetsomhelst, kun egnet til at trække grænser, måtte den efter sit væsen være anti-energi; effektiviteten ved magten måtte være paradoksal: magten »magter« ikke noget, bortset lige fra at formå det, den undertrykker, til heller intet at magte, bortset fra det magten tillader det at magte. Endelig fordi det er en magt, hvis model er essentielt juridisk – centreret udelukkende om lovens udsagn, udelukkende

om forbuddets funktion. Alle disse former for herredømme, undertrykkelse og underkastelse, skulle i sidste ende lydigheden kunne tages til indtægt for.

Hvorfor godtager man så let denne juridiske opfattelse af magten? Og dermed udslettelsen af alt det, der kunne udgøre dens produktive effektivitet, dens strategiske rigdom, dens positivitet? I et samfund som vort, hvor magtapparaterne er så talrige, deres riter så synlige og deres redskaber endvidere så målbevidste, i dette samfund som sikkert mere end noget andet har vist sin opfindsomhed med hensyn til subtile og skarpsindige magtmekanismer, hvorfor finder man her denne tendens til kun at anerkende magten i forbuddets afskrællede og negative form? Hvorfor reducere herredømmeinstallationerne til forbudslovgivningens enligstående fremgangsmåde?

En generel og taktisk grund synes at være selvindlysende: på betingelse af, at en vigtig del af den forklædes, er magten udholdelig. Dens heldige udfald står i forhold til den grad, hvori det lykkes den at skjule sine mekanismer. Ville magten blive accepteret, hvis den var helt igennem kynisk? For magten er hemmeligheden ikke en art misbrug; hemmeligheden er tværtimod uundværlig for magtens funktion. Og ikke bare fordi magten forpligter dem til hemmelighedsfuldhed, som den underkaster, men måske fordi hemmeligheden er lige så uundværlig for de underkastede: ville de udholde magten, hvis de ikke i den så en simpel grænse for deres begær, hvis den ikke overlod dem en uskadet, omend nok så ubetydelig, del af friheden? At opfatte magten som en simpel grænse for friheden, det er, i vort samfund i det mindste, den mest almindelige måde at gøre magten acceptabel på.

Der er måske en historisk grund til dette. De store magtinstitutioner, som udvikledes i middelalderen – monarkiet, staten samt dens apparater – er blevet sat i bevæ-

gelse på baggrund af de forudgående magter, og til en vis grad imod dem: kompakte, sammenfiltrede, konfliktfyldte magter, som var tilknyttet det direkte eller indirekte herredømme over jorden, våbenbesiddelsen, trældommen, lenshøjhedens og lensafhængighedens bånd. Når de har kunnet indpodes, når de ved at nyde godt af en lang række taktiske forbund har kunnet accepteres, skyldes det, at de fremstod som instanser for regulering, voldgift, afgrænsning – som en måde at samordne disse magter på, ved at fastsætte et princip for deres tæmning og fordeling, følgende visse grænser og et etableret hierarki. Disse storstilede magtformer har, overfor mangfoldige, krigeriske kræfter, henover alle disse heterogene rettigheder, fungeret som retsligt princip med det tredobbelte kendetegn at være konstitueret som ensartet helhed, at identificere sin vilje med loven, og at udøves gennem forbuds- og sanktionsmekanismer. Deres former *pax et justitia* bringer deres funktion til udtryk: freden som forbud mod feudale eller private krige, og retfærdigheden som en måde hvorpå man ophæver ordningen med private retsprocesser. Uden tvivl drejede det sig i denne udvikling om andet end slet og ret en juridisk opbygning. Men dette var magtens sprog, dette var den forestilling, den udbredte om sig selv og hvorom hele den offentlige retsteori, som den var opbygget i middelalderen eller genopbygget ud fra romerretten, vidner. Retten var ikke simpelthen et våben, som monarken behændigt håndterede, den var det monarkistiske systems ytringsmåde og måde at gøre sig acceptabel på. Siden middelalderen har magtudøvelsen i de vestlige samfund formuleret sig gennem retten.

En tradition, som går tilbage til det 17. eller til det 19. århundrede har vænnet os til at placere den absolutte monarks magt på det ikke-retsliges side: vi tænker på vilkårligheden, misbrugen, lunefuldheden, den gode vilje, pri-

vilegierne og undtagelserne, tilstandenes traditionelle kontinuitet. Men derved glemmer vi det historisk fundamentale træk, at de vestlige samfund er blevet opbygget som retslige systemer, har reflekteret over sig selv i juridiske teorier og bragt deres magtmekanismer til at fungere i retslig form. Den gammelkendte anklage, som Boulainvilliers rettede mod det franske monarki – at det betjente sig af retten og juristerne for at afskaffe rettighederne og nedværdige adelen – er sikkert i det store og hele berettiget. Denne juridisk-politiske dimension har udkrystalliseret sig under udviklingen af monarkiet og dets institutioner; den svarer bestemt ikke til måden, hvorpå magten er blevet udøvet og udøves, men den er koden, hvori magten præsenteres og selv foreskriver, at man tænker sig den. Monarkiets historie og tildækningen af magtens udfald og procedurer med den juridisk-politiske diskurs har fulgtes ad.

Men trods bestræbelserne på at skille det juridiske fra den monarkistiske institution og for at frigøre det politiske fra det juridiske, forbliver magtens repræsentation bundet til dette system. To eksempler kan belyse dette. – Den kritik, man i det 18. århundredes Frankrig rettede mod den monarkistiske institution, tog ikke sigte på det juridisk-monarkistiske system, men fremførtes i et rent juridisk systems navn, i hvilket man uden overdrivelse eller udskejelse kunne indoptage alle magtmekanismer, på et monarki som, trods dets påstande om noget andet, uophørligt overskred sine rettigheder og placerede sig selv over loven. Den politiske kritik betjente sig dengang af hele den juridiske refleksion, som havde ledsaget monarkiets udvikling, for med den at fordømme monarkiet; men den satte ikke spørgsmålstegn ved, om retten skulle være selve magtens form, og om magten til stadighed skulle udøves i form af ret. – En anden type kritik af de po-

litiske institutioner fremkom i det 19. århundrede; det var en langt mere radikal kritik, eftersom det drejede sig om at påvise ikke bare at den virkelige ret undslap de retslige regler, men at selve det retslige system ikke var andet end måden, hvorpå man kunne udøve volden, annektere den til gode for nogle og, under dække af en almen lov, sætte herredømmets uretfærdigheder og uligheder i funktion. Men denne kritik af retten hviler stadig på postulatet om, at magten essentielt og ideelt må udøves på rettens grundlag.

I grunden er repræsentationen af magten, trods forskelle med hensyn til tidsalder og målsætninger, stadig hjem-søgt af monarkiet. I den politiske tænkning har man endnu ikke fået kappet hovedet af kongen. Deraf betydningen man i magtteorien stadig tillægger problemerne om retten og om volden, om loven og om ulovligheden, om viljen og om friheden, og især om staten og suveræniteten (skønt denne ikke længere undersøges med udgangspunkt i suverænitets person, men med udgangspunkt i en kollektiv størrelse). At opfatte magten med udgangspunkt i dens problemer, det er at tage udgangspunkt i en historisk form, der er særegen for vore samfund: det juridiske monarki – noget særegent og trods alt forbigående. For selvom visse sådanne former har fandtes og stadig findes, gennemtrænges det juridiske monarki nu mere og mere af helt nye magtmekanismer, som sandsynligvis ikke kan reduceres til rettens repræsentation. Man vil senere se, at disse magtmekanismer til dels er lig med dem, som fra og med 1800-tallet har taget sig af menneskenes liv, af menneskene som levende legemer. Og selvom det juridiske har kunnet fungere ved på utvivlsomt ikke-udtømmende måde at repræsentere en magt med centrum i opkrævningen og døden, er det fuldstændig fremmed overfor magtens nye metoder, som ikke fungerer ved hjælp af retten, men ved hjælp af teknikken – ikke ved hjælp af loven, men ved

hjælp af normalisationen, ikke ved hjælp af afstraffelsen, men ved hjælp af kontrollen – og som udøves på niveauer og i former, som overskrider staten og dens apparater. Vi har gennem nogle århundreder levet i en type samfund, hvor det juridiske i mindre og mindre grad kan gælde som kode for magten eller tjene den som repræsentationssystem. Vor faldlinje fjerner os mere og mere fra et rettens rige, som allerede begyndte at fortone sig i fortiden med den epoke, hvor den franske revolution, og dermed konstitutionernes og kodeksernes tidsalder, syntes at love det en blomstrende fremtid.

Det er denne juridiske repræsentation, som stadig er virksom i nutidens analyser af magtens forhold til kønnet. Så problemet er ikke at få at vide, om begæret er fremmed for magten, om det går forud for loven, som man ofte forestiller sig, eller om det ikke tværtimod er loven, der konstituerer det. Dette er ikke det springende punkt. Hvad enten begæret er dette eller hint, fortsætter man under alle omstændigheder med at se det i forhold til en bestandig juridisk og diskursiv magt – en magt, som har centrum i lovens fremsigelse. Man fastholder stadig et bestemt billede af vidensmagten, af magt-suveræniteten, som magtens og den monarkistiske institutions teoretikere har aftegnet. Og det er dette billede, dvs. lovens og suverænitetens teoretiske privilegium, man må befri sig for, hvis man vil foretage en analyse af magten, som den historisk og konkret er på spil med sine metoder. Man må opbygge en magtens analytik, som ikke mere tager retten som model og kode.

Denne seksualitetshistorie, eller snarere denne række af undersøgelser angående historiske forhold mellem magt, tale og køn, er, det indrømmer jeg gerne, et cirkulært projekt i den forstand, at det drejer sig om to bestræbelser, der henviser til hinanden. Lad os forsøge at løsrive

os fra en juridisk og negativ forestilling om magten, at give afkald på at opfatte den i lovens, forbuddets, frihedens og suverænitetens begreber: hvordan skal vi derefter analysere de seneste historiske udviklinger angående denne sag, tilsyneladende en af vort livs og vort legemes mest forbudte, det seksuelle? Hvordan tiltvinger magten sig adgang til det seksuelle, hvis ikke ved hjælp af forbud og forhindring? Gennem hvilke mekanismer, taktikker eller installationer? Men vi vil omvendt indrømme, at en bare nogenlunde omhyggelig undersøgelse viser, at magten i det moderne samfund faktisk ikke har regeret over seksualiteten via loven og suveræniteten; hvis vi antager, at en historisk analyse ville afsløre, at der over for kønnet fandtes en sand »teknologi« af langt mere kompleks og især mere empirisk karakter end en simpel »forsvars« effekt, ville dette eksempel – som man må anse for skoleeksemplet på et punkt, hvor magten mere end andetsteds synes at fungere som forbud – da ikke påtvinge analyseprincipper, som skal kunne begribe magten uden at hvile på rettens system og lovens form? Det drejer sig altså på én gang om, ved at fremstille en anden magtteori, at frembringe et nyt raster til den historiske dechifrerings, og om, ved at betragte det historiske materiale lidt nærmere, efterhånden at nå frem til en ny magtopfattelse: At tænke sig kønnet uden loven og magten uden kongen.

2. Metode

Altså: vi vil analysere en bestemt type viden om kønnet, ikke i undertrykkelsens eller lovens terminologi, men i magtens. Imidlertid risikerer dette ord »magt« at give anledning til visse misforståelser. Misforståelser angående magtens identitet, form og enhed. Med magt mener jeg

ikke »Magten« forstået som mængden af institutioner og apparater, som tilsikrer borgernes underkastelse under en given stat. Ved magt forstår jeg heller ikke en underkastelsesmåde, som i modsætning til volden skulle have reglens form. Endelig sigter jeg ikke til et generelt system af herredømme, som et element eller en gruppe udøver overfor andre, og hvis virkninger gennem successive afledninger skulle gennemstrømme hele samfundslegemet. Den analyse, der foretages ud fra magtbegreber, bør ikke forudsætte oprindeligt givne størrelser som statens suverænitet, lovens form eller et herredømmes globale enhed; disse former er snarere blot magtens endepunkter. Ved magt forekommer det mig, at man først og fremmest må forstå den mangfoldighed af styrkeforhold, som er immanente i det område, hvor de udøves, og hvis organisation de konstituerer; spillet som gennem kampe og sammenstød omformer, styrker og omstiller dem; den støtte som disse styrkeforhold yder hinanden, så at de kommer til at udgøre kæder eller systemer, eller, tværtimod, de forskydninger, de modsætninger som isolerer dem fra hinanden; og endelig strategierne i hvilke de virker og hvis generelle mønster eller institutionelle krystallisering legemliggøres af statsapparater, af lovformuleringer, af sociale hegemonier. Magtens mulighedsbetingelser, eller i hvert fald det synspunkt som muliggør en begribelse af magtens virkelighed helt ud i de mest »perifere« effekter, og som også gør det muligt at anvende magtmekanismerne som raster til begribelsen af det samfundsmæssige område, alt dette bør ikke søges i et midtpunkt, et brændpunkt, hvorfra de afledte eller af fødte former skulle udstråle; det er de mobile styrkeforhold, som uden ophør, gennem deres ulighed, påfører magttilstande, der altid er lokale og ustabile. Magten er allestedsnærværende: ikke fordi det er dens privilegium at sammenfatte alt i sin uovervindelige enhed, men fordi den

skabes hvert øjeblik, på alle punkter, eller snarere i ethvert forhold mellem to eller flere punkter. Magten er overalt; hvilket ikke skyldes, at den omfatter alt, men at den kommer alle steder fra. Og magten er, hvad dens permanente, gentagende, træge og selvreproducerende aspekter angår, ikke andet end helhedsvirkningen, som aftegner sig gennem alle de mobile elementer, og sammenkædningen, som støtter sig til ethvert af dem og, omvendt, søger at fikser dem. Man må sikkert være nominalist: magt er ikke en institution, og det er ikke en struktur, det er heller ikke en bestemt kraft, som visse udvalgte skulle være begavet med: det er det navn, man giver en kompliceret strategisk situation i et givet samfund.

Skal man da vende formelen om og sige, at politik er krig ført videre med andre midler? Måske burde man, hvis man vil opretholde en adskillelse mellem krig og politik, snarere hævde, at denne mangfoldighed af styrkeforhold – til dels, aldrig helt – kan kodes ind i »krigens« form eller i »politikens« form; her ville der være tale om to forskellige strategier (der ville være tilbøjelige til at bytte roller) for integration af disse uligevægtige, heterogene, ustabile, spændte styrkeforhold.

Videre, ad samme linje, kan man opstille en række påstande:

- magten er ikke noget som erhverves, tilranes eller fordeles, noget man opbevarer eller som man fortaber; magten udøves fra utallige udgangspunkter og i et spil mellem utallige forhold;
- magtforholdene er ikke rent ydre med hensyn til andre typer forhold (økonomiske processer, erkendelsesforhold, seksuelle relationer), men immanente heri; de er umiddelbare virkninger af opdeling, ligevægt og uligevægt, som skabes i disse forhold, og de er omvendt de

indre betingelser for disse differentieringer; magtforholdene findes ikke i overbygningen og spiller ikke forbuddets eller opretholdelsens enkle roller; de har, der hvor de spiller ind, en direkte producerende rolle;

– magten kommer nedefra; det vil sige, at der ikke, som princip for magtrelationerne og som generel støtteform, findes en binær og global modsætning mellem de herskende og de beherskede, i en tohed som sætter sig igennem ovenfra og nedefter, helt ned til samfundslegemets bund, i stadigt mindre samfundsgrupper. Man må snarere formode, at de mangfoldige styrkeforhold, som udformes og udøves i produktionsapparaterne, familierne, smågrupperne og institutionerne, støtter de store spaltninger, som gennemløber hele samfundslegemet. Disse danner således en generel styrkelinje, som gennemløber de lokale konfrontationer og forbinder dem; omvendt udvirker de herved også omfordelinger, udligninger, serialiseringer og sammenstød. De omfattende herredømmeforhold er de hegemoniske effekter, der uophørligt opretholder disse konfrontationers effektivitet;

– magtforholdene er på en gang intentionelle og ikke-subjektive. Grunden til, at de kan erkendes, er ikke, at de i kausal forstand er virkningen af en andens instans, som ville »forklare« dem, men at de helt og holdent gennemstrømmes af en beregning: ingen magt udøves uden en række hensigter og mål. Men det vil ikke sige, at magten er resultatet af et individuelt subjekts valg eller beslutning; vi vil ikke lede efter en generalstab, som sidder inde med magtens rationalitet; hverken den kaste, der regerer, eller de grupper, der kontrollerer statsapparaterne, og heller ikke de, der tager de vigtigste økonomiske beslutninger, styrer det samlede net af magt, der fungerer i et samfund (og får det til at funge-

re); magtens rationalitet ligger i de taktikker, som ofte er helt åbenlyse på det begrænsede felt, hvor de sætter ind – magtens lokale kynisme – taktikker, som sammenkædes, gensidigt fremkalder og udvider hinanden, finder holdepunkter og betingelser andetsteds og sluttelig aftegner installationer i helheden: her er logikken endnu fuldstændigt klar, målsætningerne dechifrerbare – trods dette forekommer det, at ingen mere synes at have fremsat dem, og at kun få formulerer dem: dette er den implicitte karakter af de omfattende, anonyme, næsten stumme strategier, som samordner de snakkesalige taktikker hvis »opfindere« eller ansvarshavende sjældent er hykleriske;

– hvor der er magt, er der modstand, og dog, eller snarere derfor, står denne modstand aldrig i en ekstern relation til magten. Må vi da sige, at man nødvendigvis er »indenfor« magten, at man ikke »undslipper« den, at der ikke i forholdet til den er noget absolut ydre, fordi man uundgåeligt vil være underlagt loven? Eller må man sige, at ligesom historien er fornuftens list, således er magten historiens list, den list der altid vil sejre i historien? Det ville være at underkende magtforholdenes strengt relationelle karakter. De eksisterer kun i kraft af en mangfoldighed af modstandspunkter: disse spiller, i magtforholdene, rollen som modstand, skydeskive, støttepunkter og affyringsramper. Disse modstandspunkter er tilstede overalt i magtens netværk. I forhold til magten er der således ikke en plads til den store Vægning – oprørets sjæl, alle opstandes brændpunkt, den revolutionæres rene lov. Men der er nogle modstandsformer, som nærmest er arter: mulige, nødvendige, usandsynlige, spontane, vilde, enkeltstående, organiserede, snigende, voldsomme, uforenelige, kompromisberedte, interesserede eller offervillige; de kan

pr. definition kun eksistere på magtforholdenes strategiske felt. Men dette betyder ikke, at de blot er dette felts modtræk, dets konkave aftryk, som overfor det egentlige herredømme udgør et i sidste ende altid passivt modstykke, dømt til nederlag i en uendelighed. Modstandsformerne hviler ikke på heterogene principper, men de er for så vidt heller ikke bedrageriske forhåbninger eller nødvendigvis skuffede forventninger. De er den anden side af magtforholdene, deres irreduktible modstykke. Også de er altså uregelmæssigt fordelt: modstandspunkter, -knuder og -arnesteder er udsået mere eller mindre tæt i tiden og rummet, de opstiller sommetider definitivt grupper og individer, opliver visse punkter af legemet, visse af livets øjeblikke, visse adfærdstyper. Er der tale om massive todelinger, om radikale brud? Sommetider. Men som oftest har man mobile og forbigående modstandsmekanismer for sig, som i et givet samfund giver sig til kende gennem spaltninger der forskydes, enheder der nedbrydes, omgrupperinger der opstår, individer der inddeles, indordnes og omkranses, irreduktible regioner der nedfældes i deres legemer og sjæle. Ligesom magtrelationernes netværk slutter med at forme et tæt væv, som løber på tværs af apparaterne og institutionerne uden at lokalisere sig præcist i dem, således foregår også udsåningen af modstandspunkter på tværs af de sociale stratifikationer og de individuelle enheder. Og det er uden tvivl den strategiske indkodning af disse modstandspunkter, som muliggør en revolution, på sin vis i lighed med at staten hviler på den institutionelle integration af magtforholdene.

Det er på disse styrkeforholds område, analysen af magtmekanismerne må sætte ind. Således kan man undslippe

det system af Herskeren og Loven, som så længe har holdt de politiske teorier fanget. Og hvis man kan sige at Machiavelli var en af de få – og det er måske netop skandalen ved hans »kynisme« – som opfattede Fyrsten i magtforholdenes termer, så bør man måske tage et skridt videre, undgå Fyrstens person og dechifrere magtmekanismerne ud fra styrkeforholdenes immanente strategi.

For herefter at vende tilbage til kønnet og den sandhedens tale, som har taget sig af det seksuelle, så må det spørgsmål, der skal besvares, altså ikke være: hvordan og hvorfor har magten, i denne givne statslige struktur, brug for at opbygge en viden om sex? Spørgsmålet bliver heller ikke: hvilket helbreds-herredømme har omhuen med at producere sande diskurser om det seksuelle siden det 18. århundrede tjent? Det bliver heller ikke: hvilken lov har bestemt såvel det seksuelle adfærdsmønsters regelrthed som konformiteten af, hvad man sagde om det? Men: givet en bestemt type diskurs om det seksuelle, givet en bestemt form for sandhedsafpresning, som historisk kommer til syne på bestemte steder (omkring barnets legeme, angående kvindekønnen, i anledning af børnebegrænsende praksis): hvad er det for – ganske umiddelbare, ganske lokale – magtforhold, der er på færde? Hvordan muliggør de disse diskursformer, og hvordan støttes de på den anden side af disse diskurser? Hvordan omformes spillet mellem disse magtforhold og deres udøvelse – forstærkning af visse elementer, svækkelse af andre, modstandenes virkninger, modindsatser, således at der ikke en gang for alle har foreligget en stabil form for underkastelse? Hvordan forbindes disse magtrelationer indbyrdes efter en global strategisk logik, som for et tilbageblik tager sig ud som en unitarisk og voluntaristisk sexpolitik? Groft sagt: snarere end at tage udgangspunkt i den store Magts enestående form og føre alle de bittesmå voldsudøvelser mod kønnet, alle

de bekymrede blikke, man kaster på det, alle de skjulesteder, hvor man gør det usynligt, tilbage hertil – i stedet for dette drejer det sig om at sætte den frodige produktion af diskurser om sex ned på de mangfoldige og bevægelige magtforholds felt.

Dette fører os til fremsættelsen af fire foreløbige forskrifter. De skal imidlertid ikke anses for metodiske imperativer, men allerhøjest for en række forsigtighedsregler.

1. Immanensreglen

Det kan ikke antages, at der findes et bestemt seksualitetsfelt, som i princippet hviler på en fri og interesseløs videnskabelig erkendelse, som magtens – økonomiske eller ideologiske – krav har underlagt forbudsmekanismer. Er seksualiteten konstitueret som område for erkendelsen, er det sket med udgangspunkt i magtforholdene, som har oprettet den som muligt objekt; og hvis magten omvendt har kunnet bruge den som skydeskive, er det fordi videns teknikker og diskursprocedurer har været i stand til at oprette den. Forholdet mellem videns teknik og magtstrategi er på ingen måde eksternt, selvom teknikker og strategier spiller specifikke roller og sammenføjes ud fra deres forskelle. Der vil altså blive taget udgangspunkt i, hvad man kunne kalde de »lokale brændpunkter« for vidensmagt: for eksempel de forhold, som knyttes mellem den bodfærdige og skriftefaderen, eller mellem den troende og sjælesørgeren: der, i bestræbelsen på at beherske »kødet«, befordrer forskellige diskursformer – selvransagelse, afhøringer, bekendelser, fortolkninger, samtaler – i en slags uophørlig kommen og gåen, underkastelsesformer og erkendelsesskemaer. På samme måde har, navnlig efter 1700-tallet, barnets krop, overvåget i sin vugge, sin seng eller sit værelse, omgivet af forældre, ammer, tjenestepiger, pædagoger og læger, hvis opmærksomhed er finind-

stillet på dets køns mindste tilkendegivelser, konstitueret et andet »lokalt brændpunkt« for vidensmagten.

2. Regel: de stadige variationer

Det gælder ikke om at undersøge, hvem der har magten på seksualitetens område (mændene, de voksne, forældrene, lægerne), og hvem den berøves (kvinderne, de unge, børnene, de syge); heller ikke hvem der har ret til at vide, og hvem der holdes nede i uvidenhed. Det gælder snarere om at undersøge skemaet for de ændringer, som magtforholdene implicerer ved selve deres spil. »Fordelingen af magt« og »tilegnelsen af viden« repræsenterer altid blot det momentane snit af udviklinger, enten i det stærkeste elements voksende forstærkning, i en omvending af forholdet eller i den samtidige vækst hos de to elementer. Forholdene magt-viden imellem er ikke en gang givne former for opdeling, men »transformationsmatrikser«. Den helhed af faderen, moderen, opdrageren og lægen, der i det 19. århundrede konstitueres omkring barnet og dets køn, har gennemgået uophørlige ændringer, stadige omroinger, hvis mest opsigtsvækkende resultat blev en besynderlig omvæltning: skønt barnets seksualitet i begyndelsen var blevet problematiseret indenfor et forhold, som etableredes direkte mellem lægen og forældrene (i form af råd, anvisninger angående overvågningen, trusler om fremtiden), skulle forholdet mellem psykiateren og barnet til sidst blive stedet, hvor de voksnes egen seksualitet drages i tvivl.

3. Regel: det tosidede betingelsesforhold

Intet »lokalt brændpunkt«, intet »transformationsskema« kunne fungere, hvis ikke det ved hjælp af en række successive sammenkædninger indskrev sig i en helhedsstrategi. Og omvendt, ingen strategi kunne sikre sig altomspæn-

dende virkninger, hvis ikke den støttede sig til præcise og subtile relationer, som ikke fungerer som anvendelse og følge, men som støttepille og forankringspunkt. Der er ingen diskontinuitet, som hvis det drejede sig om to forskellige niveauer (et mikroskopisk og et makroskopisk); men der er heller ingen homogenitet mellem de to (som om det ene var den forvoksede projektion eller en miniatureudgave af den anden); man må snarere tænke sig et dobbelt betingelsesforhold mellem strategiens virkning gennem mulige taktikkers særegenhed og taktikkernes funktion gennem et strategisk hylster. Således er faderen i familien ikke suverænen eller statens »repræsentant«, og staten eller suverænen er på deres side ikke projektioner af faderen på et andet trin. Familien er ikke en gengivelse af samfundet, og omvendt er samfundet ikke en efterligning af familien. Men den familiale installation kunne, netop gennem sin forskelligartethed og afsides beliggenhed i forhold til de andre magtmekanismer, fungere som støttepunkt for de store »manøvrer«, for den malthusianske kontrol, for de populationistiske incitamenter, for kønnets modificering og psykiatiseringen af det seksuelles ikke-genitale former.

4. Regel: diskursernes taktiske polyvalens

Det, der siges om kønnets, bør ikke analyseres som disse magtmekanismers simple projektionsoverflade. Det er ganske rigtigt i diskursen, sammenføjnningen af magt og viden finder sted. Netop af denne grund må diskursen opfattes som en serie af diskontinuerte segmenter, hvis taktiske funktion hverken er ensartet eller stabil. Eller mere præcist, man må ikke forestille sig en diskursens verden opdelt i tilladt og udelukket diskurs, herskende og behersket diskurs; men som en mangfoldighed af diskursive elementer, som kan spille ind i forskellige strategier. Det er

denne fordeling, der må rekonstrueres i hele dens fylde af sagte og skjulte ting, af forlangte og forbudte udsagn; af forskellige varianter og virkninger, alt afhængigt af hvem der taler, hans magtposition, den institutionelle kontekst han er placeret i; og af omplaceringer og genbrug af identiske formuleringer for modstridende målsætninger. Diskursformerne er så lidt som tavshedsformerne en gang for alle underlagt magten eller rejst op imod den. Man kan ikke underkende det komplekse og ustabile spil, hvori diskursen på samme tid kan være magtredskab og magtvirkning, men også hindring, støttepille, modstandens tilknytningspunkt og udgangspunkt for en modstrategi. Diskursen beforder og producerer magt, den styrker den, men den underminerer den også, blotter den og gør den skrøbelig og muliggør dens indespærring. Ligeledes skærmer tavsheden og hemmeligheden magten, de forankrer dens forbud, men får den også til at slække sine tag og forordner mere eller mindre uklar tolerance. Man kan for eksempel tænke på det, der par excellence var selve »den« store forsyndelse mod naturen; på den tilspidsede tilbageholdenhed i tekster om sodomien – denne konfuse kategori – det næsten generelle forbehold med hensyn til at tale derom opretholdt længe en dobbeltfunktion: på den ene side en ekstrem strengthed (bålstraffen anvendes endnu i det 18. århundrede uden at vægtige indvendinger formuleres før midten af århundredet) og på den anden side en afgjort altomfattende tolerance (som man kan slutte sig til, indirekte, af de få straffeidømmelser, og som man mere direkte kan opfatte gennem visse vidneudsagn om mandssamfundene, der kunne forekomme i hæren eller inden for hoffet). Men i det 19. århundredes psykiatri, retspraksis og litteratur fremkommer en hel stribe diskurser om arter og underarter af homoseksualitet, transvestitisme, pæderasti, »psykisk hermafroditisme«, som

ganske afgjort muliggør store fremskridt i den sociale kontrol inden for denne »perversitets«-region; men som også tillader en »modsat« diskurs: homoseksualiteten giver sig til at tale om sig selv, at gøre krav på sine rettigheder eller på sin »naturlighed«, og det ofte i de samme ord, som medicinen diskvalificerede den med. Der er ikke på den ene side magtens diskurs og heroverfor en anden, som modsætter sig den. Diskurserne er taktiske elementer eller blokke på styrkeforholdets felt: inden for én og samme strategi kan der være indbyrdes forskellige og endda modstridende diskurser; de kan endog cirkulere mellem modstridende strategier uden at ændre form. Diskurserne om det seksuelle skal ikke i første række undersøges med henblik på hvilken implicit teori, de er udledt af, eller hvilken moralsk grænsedragning, de forlænger, eller hvilken ideologi – herskende eller behersket – de repræsenterer; man må undersøge dem på niveauerne for deres taktiske produktivitet (hvilke gensidige virkninger af magt og af viden, de tilsikrer) og deres strategiske integration (hvilke konjunkturer og hvilket styrkeforhold, der nødvendiggør brugen af dem i de og de konfrontationer, som opstår).

Alt i alt drejer det sig om at søge efter en magtopfattelse, som erstatter lovens privilegium med målsætningens synspunkt, forbudets privilegium med den taktiske effektivitets synspunkt, og suverænitets privilegium med analysen af styrkeforholdets mangeartede og bevægelige felt, hvor herredømmets globale, men aldrig fuldstændig stabile virkninger produceres. Den strategiske model fremfor rettens model. Og det ikke på grund af et spekulativt valg eller en teoretisk forkærlighed, men fordi et af de vestlige samfunds tilgrundliggende kendetegn faktisk er, at styrkeforholdene, som i så lang tid hovedsagelig var kommet til udtryk i krigens udformning, lidt efter lidt trænger ind på den politiske magts område.

3. Område

Seksualiteten skal ikke beskrives som en genstridig drift, der af naturen er fremmed for og af nødvendighed ulydig imod en magt, der på sin side alene udøves gennem underkastelse af driften, og som ofte kun delvis formår at beherske den. Snarere forekommer seksualiteten at være magtforholdenes solide bindeled: mellem mænd og kvinder, mellem unge og gamle, mellem forældre og afkom, mellem lærere og elever, mellem præster og lægmænd, mellem forvaltning og befolkning. Indenfor magtforholdene er seksualiteten ikke det mindst påfaldende, men nærmere et af de mest instrumentale elementer: anvendelig i de fleste manøvrer, tjenlig som støttepille, som medlem imellem de mest forskelligartede strategier.

Der findes ikke en enestående, global strategi, som gælder hele samfundet og på ensartet vis retter sig mod kønets tilkendegivelser: forestillingen om at man ofte, med forskellige midler, har søgt at reducere det seksuelle til den reproducerende funktion, til den heteroseksuelle og voksne form, og til den ægteskabelige legitimitet; med for eksempel denne forestilling kan man formentlig ikke redegøre for det væld af seksualpolitiske mål, der er blevet sat, og midler, der er blevet taget i anvendelse over for de to køn, de respektive aldersklasser og de forskellige samfundsklasser.

I første omgang synes det muligt at skelne mellem fire omfattende helhedsstrategier, som siden 1700-tallet udvikler specifikke videns- og magtinstallationer omkring kønnet. De fødes ikke med et på dette tidspunkt; men de har på dette tidspunkt antaget en vis sammenhængende karakter, på magtfeltet opnået en effektivitet og på vidensfeltet en produktivitet, som gør det muligt at beskrive dem i deres relative autonomi.

Hysterisation af kvindens legeme: en tredobbelt proces, hvorved kvindens legeme er blevet analyseret, kvalificeret og diskvalificeret, som et legeme der fuldtud er mættet af seksualitet, en proces hvorved dette legeme, i kraft af en patologi som det antoges at rumme, er blevet integreret i det medicinske praksisfelt, en proces hvorved det sluttelig er blevet sat i organisk kontakt med samfundslegemet (hvis regulerede frugtbarhed kvindelegemet bør sikre), familien (i hvilken det bør være et substantielt og funktionelt element) og børnenes liv (som det skaber og bør beskytte med en moralsk-biologisk ansvarlighed under hele opdragelsen): Moderen, hvis negativbillede er den »nervøse kvinde«, udgør denne hysteriserings mest synlige form.

Pædagogisation af barnets køn: en dobbelt påstand om at næsten alle børn hengiver sig til eller har tilbøjelighed til at hengive sig til seksuel aktivitet, og om at denne seksuelle aktivitet, i og med at den er upassende, på samme tid »naturlig« og »naturstridig«, i sig rummer fysiske og moralske, kollektive og individuelle farer; børnene defineres som »marginal-seksuelle« væsener, som på en gang befinder sig uden for og inden for det seksuelle, på en faretruende skillelinje; senere begynder forældrene, familierne, opdragerne, lægerne og psykologerne hvileløst at tage sig af dette seksualkim, som både er kostbart og dumdristigt, farligt og i fare; denne pædagogisering viser sig fremfor alt i den krig mod onanien, som i de vestlige samfund har varet i næsten to århundreder.

Socialisation af forplantningsadfærden: økonomisk socialisering formidlet af alle de »sociale« eller finansielle forholdsregler, som tilskynder eller hæmmer parrenes seksualitet; politisk socialisering ved hjælp af parrenes ansvarliggørelse med hensyn til hele samfundslegemet (som må indskrænkes eller tværtimod styrkes); medicinsk socialise-

ring gennem den sygdomsfremkaldende værdi for individ og art, som man tillægger enhver fødselskontrollerende praksis.

Sluttelig *psykiatrisation af de perverse lystfølelser:* det seksuelle instinkt isoleres som autonom psykisk og biologisk drift, man foretager kliniske analyser af alle de anormalformer, der kan tilstøde instinktet, man tildeler det en normal og patologiserende rolle i det samlede adfærdsmønster, og endelig søger man at opstille en korrektiv teknik for disse anomalier.

Den stadigt mere travle beskæftigelse med det seksuelle i det 19. århundrede aftegner fire figurer, der bliver de fornemste genstande for viden, skydeskiver og tilknytningspunkter for viden: den hysteriske kvinde, det masturbende barn, det malthusianske par, den perverse voksne, – hvor hver figur svarer til en af de strategier, som hver på sin måde har gennemstrømmet og anvendt børnenes, kvindernes og mændenes køn.

Hvad går disse strategier ud på? En kamp mod seksualiteten? Eller en bestræbelse på at kontrollere den? Er de et forsøg på bedre at styre den og tilsløre, hvad den måtte rumme af taktløst, opsigtsvækkende, ulydigt? Faktisk drejer det sig snarere om selve produktionen af seksualiteten. Denne må ikke opfattes som noget naturgivet, der så skulle være forsøgt kuet med magt, den må heller ikke opfattes som et dunkelt område, der lidt efter lidt afdækkes ved hjælp af viden. Seksualiteten er navnet, man kan hæfte på en historisk installation: ikke en nedefra kommende realitet, som magtudøvelsen med vanskelighed får greb om – men et stort netværk, på hvis overflade stimulationen af legemet, intensiveringen af lystfølelserne, incitamentet til talen, udformningen af erkendelse, forstærkningen af kontrol og modstand, altsammen kombineres

igennem omfattende videns- og magtstrategier.

Der er nok ingen tvivl om, at de seksuelle relationer i ethvert samfund har afstedkommet en allianceinstallation: et system for indgåelse af ægteskaber, for fastlæggelse og udvikling af slægtskaber, for overdragelse af navne og ejendele. Efterhånden som de økonomiske processer og de politiske strukturer ikke længere kunne finde tilstrækkelig støtte og passende redskaber i denne installation, mistede den, sammen med de magtmekanismer den sikredes af og den ofte komplicerede viden, den påkaldte sig, sin betydning. De moderne vestlige samfund har, navnlig siden det 17. århundrede, opfundet og stædfæstet en ny installation, som aflejrer ovenpå den gamle, og som uden at overflødiggøre denne har bidraget til at mindske dens betydning. Det er seksualitetsinstallationen: som alliancesystemet sammenføjer den seksualpartnerne, men på en helt anden måde. Man kunne punkt for punkt modstille de to installationer. Allianceinstallationen er opbygget omkring et regelsystem, som definerer det tilladte og det forbudte, det foreskrevne og det utilladelige; seksualitetsinstallationen fungerer via mobile, mangeartede og konjunkturbestemte magtteknikker. Blandt allianceinstallationens vigtigste målsætninger er den at reproducere spillet af relationer og at opretholde loven, som råder over dem; derimod fremkalder seksualitetsinstallationen en permanent udvidelse af felter og former for kontrol. For den første er det afgørende forbindelsen mellem partnere med veldefineret status; for den anden er det legemets sansning og karakteren af næsten uopfattede og forsvindende små lystfølelser. Og endelig, hvor allianceinstallationen, på grund af rollen den spiller for overdragelsen eller omløbet af rigdomme, er knyttet til økonomien, der er seksualitetsinstallationen forbundet med økonomien gennem talrige, fintmærkende mellemlid - og blandt disse er legemet det

vigtigste, legemet som producerer og konsumerer. Kort udtrykt tager allianceinstallationen sigte på at afbalance det samfundslegeme, den skal opretholde; deraf dens privilegerede forbindelse med retten; deraf også det forhold, at dens stærke side er »reproduktionen«. Seksualitetsinstallationens eksistensberettigelse består ikke i dens reproduktion af sig selv, men i at mangedoble, forny, tilknytte, opfinde, i at gennemtrænge legemet på stadig mere detaljeret vis og i på stadig mere global måde at kontrollere populationerne. Man må således stille tesen om, at seksualiteten undertrykkes af de moderne samfundsformer over for tre eller fire modsatte teser: seksualiteten er forbundet med yngre magtinstallationer, den har siden det 17. århundrede været i fortsat vækst, det arrangement, som siden da har opretholdt den, tager ikke sigte på reproduktion, fra begyndelsen af har den været forbundet med en intensivering af legemet - med dets værdiforøgelse som genstandsområde for viden og som bindeled i magtforholdene.

At sige at seksualitetsinstallationen har erstattet allianceinstallationen, ville ikke være præcist. Man kan forestille sig, at det en dag vil se sådan ud. Men om end seksualitetsinstallationen idag tenderer henimod at overskygge allianceinstallationen, er denne dog hverken blevet udslettet eller unyttig. Historisk set er seksualitetsinstallationen i øvrigt blevet stædfæstet på baggrund af allianceinstallationen. Den vigtigste model udgjordes først af bodsøvelserne og siden af sjælesorgen og sjæleplejen: men som vi har set (19) var det afgørende for bodsritualet kønnet, forstået som bærer af forholdene; spørgsmålet, man stillede, angik tilladt eller forbudt kønslig omgang (ægteskabsbrud, forhold uden for ægteskabet, tilknytning til en person på tværs af loven om blodfællesskab eller om status, foreningsaktens legitimitet eller illegitimitet); derefter gik

man langsomt, med den nye pastorale, med dens anvendelse på seminarier, kollegier og klostre, over fra forholdets problematik til kødets problematik, altså problematikken om legemet, om sansningen, om lystfølelsernes karakter, om begærets mindste bevægelser, om nydelsens og samtykkets subtile former. »Seksualiteten« var i færd med at opstå, at opstå af en magtteknik, som oprindeligt havde været centreret omkring alliancen. Siden har den ikke op-
hørt med at fungere i forhold til og med støtte i et alliance-system. I de to vigtigste dimensioner – akse mand-hustru og akse forældre-børn – har den familiale celle, som denne udformedes under sin værdiøgning i løbet af det 18. århundrede, muliggjort udviklingen af seksualitetsinstallationens vigtigste elementer (det kvindelige legeme, barnets tidlige modenhed, fødselskontrollen og, sikkert i mindre grad, specifikationen af de perverse). Familien kan, i dens nuværende form, ikke forstås som en social, økonomisk og politisk alliancestruktur, der udelukker seksualiteten eller i det mindste holder den i tømme, indsnævrer den så meget som muligt for kun at bibeholde dens nyttige funktioner. Den har tværtimod til opgave at forankre seksualiteten og udgøre dens fundamentale grundlag. Familien sikrer produktionen af en seksualitet, der ikke svarer til alliancens privilegier, almindeligvis den muliggør, at alliancesystemerne gennemstrømmes af en ny magttaktik, der indtil da var ukendt for dem. Familien formidler byttehandlen mellem seksualitet og alliance: den overfører loven og den juridiske dimension til seksualitetsinstallationen, og den overfører lystfølelsernes økonomi og sansningens intensitet til alliancens regime.

Denne sammenhæftning af allianceinstallationen og seksualitetsinstallationen, som udformes af familien, tilvejebringer forståelsen af en række forhold: at familien fra og med det 18. århundrede er blevet et obligatorisk sted

for affekter, følelser, kærlighed; at seksualitetens privilegerede udklækningsrum er familien; at seksualiteten af denne grund fødes »incestuøs«. Det er meget muligt, at incestforbuddet er en funktionelt uundværlig regel i de samfund, hvor allianceinstallationen er fremherskende. Men i et samfund som vort, hvor familien er seksualitetens mest aktive arnested, og hvor det uden tvivl er seksualitetens krav, som opretholder og forlænger familiens eksistens, her optager incesten af helt andre grunde og på helt andre måder en central plads, her fremdrives den og afslås den, her bliver den genstand for frygt og for påberåbelse, en ængstende hemmelighed og et uundværligt bindeled. For så vidt familien udgør en allianceinstallation, fremtræder incesten som det strengt forbudte, men tillige som det, der til stadighed kræves for at familien virkelig kan udgøre fokus i seksualitetens permanente incitament. Når de vestlige samfund gennem mere end et århundrede har været så optaget af incesten, når man med næsten enstemmig enighed har villet se et socialt universale og en af kulturudviklingens uomgængelige tærskelværdier i incesten, så skyldes det måske, at man deri fandt et middel, der kunne anvendes i forsvaret, ikke imod et incestuøst begær, men imod udvidelsen og følgevirkningerne af den seksualitetsinstallation, man havde iværksat, men som blandt alle fordele rummede en ulempe, der lå i uvidenheden om lovene og alliancens juridiske udformning. At påstå at ethvert samfund, hvordan det så end måtte være indrettet – og følgelig også vort eget, er underlagt denne reglernes regel, det var ensbetydende med at garantere, at denne seksualitetsinstallation, hvis besynderlige virkninger – heriblandt intensivering af følelseslivet i familien – man begyndte at kunne håndtere, ikke kunne undslippe det omfattende, gamle alliancesystem. Således ville juraen være reddet også i den nye magtmekanik. For det er jo

paradokset ved dette samfund, som siden 1700-tallet har opfundet så mange ikke-retslige magtteknologier: samfundet frygter for den ny installations virkninger og knopskydninger og forsøger at genindkode dem i retslig form. Hvis man antager, at incestforbuddet er enhver kulturs tærskel, så fremtræder seksualiteten som fra tidernes morgen indskrevet i loven og retten. Ved gennem så lang tid uophørligt at have genfremstillet den transkulturelle teori om incestforbuddet, har ikke mindst etnologien indlagt sig fortjeneste gennem hele den moderne seksualitetsinstallation og gennem de teoretiske diskurser, den producerer.

Hvad der er sket siden det 17. århundrede, kan dechifrerer således: seksualitetsinstallationen, som først udvikledes i familieinstitutionernes margin (i sjæleplejen, i pædagogikken), centrerer lidt efter lidt omkring familien: hvad seksualitetsinstallationen måtte indeholde af fremmedartet, irreduktibelt og måske også faretruende for allianceinstallationen – bevidstheden om denne fare viser sig i de kritikker, man så ofte retter mod skriftefædrenes mangel på diskretion og viser sig i hele den lidt senere debat om dilemmaerne privat eller offentlig, institutionel eller familial børneopdragelse (20) – alt dette indoptages i familien, i en familie der vistnok er omorganiseret, indsnævret og helt afgjort intensiveret i forhold til de funktioner, den tidligere udøvede i allianceinstallationen. Forældrene, ægteparret bliver i familien hovedagenter for en seksualitetsinstallation, som udadtil støtter sig på læger, på pædagoger, senere på psykiatre, og som indadtil supplerer – for snart efter at »psykologisere« eller »psykiatrisere« – allianceforholdet. Således fremtræder nye personer: den nervesvækkede kvinde, den frigide hustru, den ligegyldige eller af mordtanker besatte mor, den impotente, sadistiske eller perverse ægtemand, den hysteriske el-

ler neurasteniske datter, det tidligt modne og allerede udtømte barn, den unge homoseksuelle som afslår ægteskab eller forsømmer sin kone. I disse figurer forbindes den vildfarne alliance og den anormale seksualitet, de forener den sidstnævntes vanskeligheder med den førstnævntes indordning, og de giver alliancesystemet lejlighed til at gøre sine rettigheder gældende på seksualitetens område. Dermed opstår familiens uophørlige forlangende: den beder om hjælp i bekæmpelsen af det ulyksalige spil mellem seksualiteten og alliancen; og fanget i denne installation, som har omringet den udefra og bidraget til at befæste den i dens moderne form, retter familien sin langtrukne klage over seksuelle problemer til læger, pædagoger, ja selv til præster og skriftefædre, til alle mulige »eksperter«. Efter alt at dømme opdager familien pludselig den frygtelige hemmelighed, den var blevet indprentet og som man uophørligt indskærpede den: familien, alliancernes grundlæggende ark, den var spiren til alle seksuelle misligheder. Og således har familien, i det mindste siden midten af det 19. århundrede, indfanget seksualitetens mindste spor i sig, aftvunget sig selv de allervanskeligste bekendelser, opfordret alle, der kunne tænkes at vide besked, til at lytte, og familien har åbnet sig for den uendelige undersøgelse. Familien er seksualitetsinstallationens krystal: den synes at udbrede en seksualitet, som den faktisk reflekterer og bryder. Ved sin gennemtrængelighed og ved dette spil af henvisninger til det ydre er familien en af de mest værdifulde taktiske elementer i denne installation.

Men dette er ikke gået for sig uden spændinger eller problemer. Også her forekommer en figur som Charcot at være central. Gennem mange år var han den mest ansete blandt dem, familierne, når de besværedes af denne seksualitet, de var mættet af, bad om bedømmelse og pleje. Og

han, der fra hele verden modtog børn af forældre, som selv bragte dem til ham – kvinder fra ægtemænd, mænd fra hustruer – så det som sin første opgave (som han ofte indprentede sine elever) at skille den »syge« fra familien og høre så lidt som muligt på familien for bedre at kunne iagttage patienten (21). Han søgte at udskille seksualitetens felt fra alliancens system for at behandle seksualiteten direkte, i en medicinsk praksis, hvis tekniske karakter og autonomi garanteredes af den neurologiske model. Medicinen genoptog således, ud fra en specifik videns regler, en seksualitet, som den selv havde tilskyndet familierne til at beskæftige sig med som deres væsentlige opgave, som den betydelige fare, den var. Og Charcot noterer sig gentagne gange, hvilke betydelige kvaler det volder familierne at »afstå« ham den patient, de dog ellers var kommet for at bringe til ham, hvordan familierne belejrer sygehusene, hvor de angrebne holdes indespærret, og hvor hyppigt de blander sig i og forstyrrer lægens arbejde. De havde ellers ingen grund til ængstelse: det terapeutiske indgreb havde jo dog til formål at muliggøre disse individers integration i familiesystemet, og ved dette indgreb, midt i manipulationen af det seksuelle legeme, var en formulering i eksplisit diskurs utilladelig. Man taler ikke om disse »genitale årsager«: sådan lød den lavmælt udtalte sætning, som vor tidsalders berømteste øre [Freud] opfangede fra Charcots mund en dag i 1886.

I dette spillerum slår psykoanalysen sig ned, men modificerer dog samtidig betragteligt ængstelighedernes konstellation. Til at begynde med måtte den nødvendigvis fremkalde mistro og fjendtlighed, eftersom den ved at sætte Charcots lektion på spidsen satte sig for at gennemarbejde individets seksualitet uafhængigt af familiernes kontrol; den bragte selve denne seksualitet for dagen uden at tilsløre den med neurologiens model, eller rettere den

satte spørgsmålstejn ved familierelationerne i analysen som den foretog af dem. Men netop derved skulle psykoanalysen, som med sine tekniske fremgangsmåder forekom at placere bekendelsen af seksualiteten udenfor familiesuveranitetens rækkevidde, i selve hjertet af denne seksualitet, som princip for seksualitetens udformning og ciffer for forståelsen af den, genfinde det sammensatte spil mellem bryllup og slægtskab, incesten. Garantien for at dér, på bunden af den enkeltes seksualitet, ville man genfinde forholdet forældre-børn, tillod, på et tidspunkt, hvor alt syntes at pege i den modsatte retning, at opretholde sammenhægtningen af seksualitetsinstallationen og alliance-systemet. Der var ingen risiko for at seksualiteten skulle fremtræde som af naturen fremmed for loven: seksualiteten kan kun konstitueres ved hjælp af loven. Forældre, vig ikke tilbage for at lade jeres børn analysere: analysen vil vise, at det alligevel er jer, de holder af! Børn, lad være med at beklage jer over ikke at være forældreløse eller over altid, ved grunden af jer selv at genfinde jeres Moder-Objekt eller det suveræne Fader-Tegn: det er gennem dem, I når frem til begæret! Deraf, efter den megen tilbageholdenhed, storforbruget af analyser i de samfund, hvor allianceinstallationer og familiesystemer trængte til en forstærkning. For her finder vi et af de fundamentale punkter i denne seksualitetsinstallations historie: den opstod med »kødets« teknologi i den klassiske kristendom ved at støtte sig til alliancesystemerne og reglerne, der styrer dem; idag spiller den derimod en modsat rolle, det er den, der synes at understøtte den gamle allianceinstallation. Fra sjæleplejen til psykoanalysen har alliance- og seksualitetsinstallationerne ved langsomt, gennem mere end tre århundreder, at dreje i forhold til hinanden byttet position; i den kristne pastorale var allianceinstallationen indkodet i dette kød, som man var i færd med at opdage, og

den pålagde fra begyndelsen en stadigvæk juridisk udrustning; med psykoanalysen bliver det seksualiteten, som må lægge krop og liv til alliancereglene ved at mætte dem med begær.

Det felt, der vil blive analyseret i studierne, som skal følge det foreliggende bind op, er altså denne seksualitetsinstallation: dens udformning med udgangspunkt i det kristne kød, dens udvikling gennem de fire store strategier som udfoldedes i det 19. århundrede: seksualisationen af barnet, hysterisationen af kvinden, specifikation af de perverse, regulationen af populationerne: altsammen strategier der skrider frem ved hjælp af den familie, som man må se, ikke som forbudskraft, men som kapital faktor i seksualiseringen.

4. Periodisering

Hvis man vil koncentrere seksualitetshistorien om repressionsmekanismen, må man antage to brud i udviklingen. Det ene i løbet af det 17. århundrede: her fremkommer de omfattende forbud, værdiøgningen af den rendyrket voksne og ægteskabelige seksualitet, anstændighedspåbud, pligtskyldig undvigelse af kroppen, tavshedspåbyggelse og påbudt blufærdighed; det andet i det 20. århundrede, hvor der for øvrigt mindre er tale om brud end om afbøjning af brudlinjen: det skulle være tidspunktet for repressionsmekanismernes afspænding, man skulle her have forladt de knugende seksualforbud til fordel for en vis tolerance med hensyn til de før- og udenomsægteskabelige forhold, diskvalificeringen af de »perverse« skulle være blevet mildere og lovens fordømmelse af dem delvist udryddet, de tabuer, der belastede børnenes seksualitet skulle, for en stor dels vedkommende være blevet afskaffet.

Det første moment skulle så svare til nødvendigheden af at fremskaffe »arbejdskraft« (altså: nu ingen unyttig »udgift«, intet energispild, alle kræfter må sættes ind i arbejdet alene) og af at sikre denne reproduktion (streng ægteskabelighed, reguleret børnefabrikation). Det næste element skulle svare til den epoke i *Spätkapitalismus*, hvor udbytningen af lønarbejdet ikke kræver samme voldelige tvang som i det 19. århundrede, og hvor legemspolitikken ikke længere fordrer, at kønnene udviskes eller begrænses til at spille sin blot reproducerende rolle; udbytningen skrider nu snarere frem gennem den mangleformede kanalisering i kredsløb, som kontrolleres af økonomien: en merrepressiv desublimering, som man siger.

Hvis imidlertid seksualpolitikken ikke væsentlig iværksætter loven og forbuddet, men derimod et samlet teknisk apparat, så drejer det sig snarere om produktionen af »seksualiteten« end om seksuel undertrykkelse, man må opgive en sådan skandering, holde analysen på afstand af problemet »arbejdskraft« og utvivlsomt opgive den diffuse energetisme, som udgør fundamentet for tanken om en seksualitet, der undertrykkes af økonomiske grunde.

Man må forsøge at følge disse metoders kronologi: opfindelserne, instrumenternes udskiftning, remanenserne. Men der er også en tidstavle for anvendelsen af disse fremgangsmåder, deres udbredelse og virkninger (som undertrykkelse eller modstand). Alle disse kategorier falder sandsynligvis ikke sammen med den store repressive cyklus, man almindeligvis fæstner til tidsrummet mellem det 17. og det 20. århundrede.

1. Selve teknikernes historie går længere tilbage. Deres udformningssted må søges i den middelalderlige kristendoms bodspraksis eller snarere i en serie, hvis to aspekter udgøres, på den ene side af den obligatoriske, udtømmen-

de og periodiske bekendelse som Laterankonciliet pålagde alle rettroende, og dels af de asketiske metoder, den åndelige prøve og mysticismen, som siden det 14. århundrede udvikles med særlig intensitet. Først reformationen og siden den tridentinske katolicisme udgør således en vigtig ændring, en spaltning inden for det, man kunne kalde »kødets traditionelle teknologi«. Man må ikke undervurdere denne spaltnings dybde, men man kan dog heller ikke udelukke, at de katolske og protestantiske former for sjælesorg og sjælepleje opviser en vis parallelitet: begge steder finder man mere eller mindre subtile analysemetoder og italesættelser anvendt på »begæret«. En yppig og forfinet teknik som udvikles fra og med det 16. århundrede og i lang tid gennemarbejdes, for mod slutningen af det 18. århundrede at stivne i typiske formuleringer, som på den ene side Alphonse de Ligouris milde regorisme og på den anden den wesleyanske pædagogik.

Imidlertid opstod der, ligeledes ved slutningen af det 18. århundrede – og af grunde der senere vil blive redegjort for – en ny køsteknologi; ny, fordi den, uden egentlig at være afhængig af syndens tematik, i det væsentlige undslap den gejstlige institution. Ved pædagogikkens, medicinen og økonomiens hjælp gjorde den det seksuelle ikke blot til et verdsligt, men ligefrem til et statsligt mellemværende, eller bedre en sag, som opfordrede hele samfundslaget, næsten hvert eneste individ, til at lade sig overvåge. Ny var teknikken også fordi den udviklede sig omkring tre akser: pædagogikken, som tog sigte på barnets særlige seksualitet, medicinen, som tog sigte på kvindernes særlige seksuelle fysiologi, og endelig demografien, som tilstiftede en spontan eller planlagt fødselsregulering, »Ungdomssynden«, »nervesygdommene« og »bedrageriet mod forplantningen« (som man senere skulle kalde disse »usårlige hemmeligheder«) afgrænser denne nye teknologis tre

privilegerede felter. Der er ingen tvivl om, at hvert af disse punkter genoptager, men vel også simplificerer metoder, som allerede var udformet af kristendommen: børnenes seksualitet var allerede blevet problematiseret af kristendommens åndelige pædagogik (det er ikke ligegyldigt, at den første afhandling, man viede synden, *Mollities*, blev skrevet i det 15. århundrede af opdrageren og mystikeren Gerson, og det er heller ikke uvæsentligt at antologien *Onania*, redigeret af Dekker i det 18. århundrede, ordret gentager eksempler, der var tilvejebragt af den anglikanske pastorale); for kredsløbsforstyrrelsernes og nervesygdommenes vedkommende genoptog medicinen i det 18. århundrede det analysefelt, som allerede var blevet afmærket, dengang de maniske besættelser havde fremkaldt en alvorlig krise i sjæleplejens og sjælesorgens »indiskrete praksis« (nervesygdommene er så afgjort ikke sandheden om de maniske besættelser, men hysterimedicienen er ikke uden forbindelse med den gammelkendte pleje af de »besatte«); og kampagnerne angående fødselshyppigheden opretholder i en anden form og på et andet niveau kontrollen med de ægteskabelige forhold, den kontrol, som den kristne bodsøvelse så stædigt havde forsøgt at gennemføre. Den synlige kontinuitet forhindrer dog ikke en overordnet forandring i at udspilles: kønnets teknologi bliver på dette tidspunkt i alt væsentligt underordnet den medicinske institution, kravet om normalitet, og, snarere end spørgsmålet om døden og afstraffelsen i evighed, problemet om livet og om sygdommen. »Det kødelige« indskrænkes, sættes lig med organismen.

Denne ændring sker i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. århundrede, og den åbner vejen for mange andre, afledte, forandringer. En af dem har bestået i at løsrive medicinen om kønnet fra medicinen om legemet i almindelighed, i at isolere en seksuel »drift«, der, selv uden

organiske forandringer, kan udvise konstitutive anomalier, fastgroede afvigelser, svagheder eller patologiske processer. Heinrich Kaans *Psychopathia sexualis* fra 1846 er uden tvivl retningsgivende: fra omkring dette år stammer den relative autonomisering af kønnet i forhold til kroppen, fremkomsten af en tilsvarende »medicin«, af en ortopædi for dette område, kort sagt hele dette »perversionernes« genstandsområde, på hvilket en medicinsk-psykologisk praksis skulle genoptage de gamle moralske kategorier, udskejslen og overdrivelsen. På samme tid placerede arvelighedsanalysen kønnet (de seksuelle relationer, kønssygdommene, de ægteskabelige bånd, perversionerne) i den »biologiske ansvarligheds« forhold til arten: ikke alene kunne kønnet få sine egne sygdomme, men det kunne også, hvis man ikke holdt det under kontrol, enten overføre sygdomme eller skabe dem hos senere generationer: kønnet fremtrådte således som princippet for artens samlede patologiske kapital. Heraf det medicinske, men tillige politiske projekt, organiseringen af ægteskabernes, fødslernes og livsforlængelsens statslige forvaltning: kønnet og dets frugtbarhed må administreres. Perversionernes medicin og racehygiejniske programmer, det var to store fornyelser indenfor den seksuelle teknologi i sidste halvdel af det 19. århundrede.

De to fornyelser forenedes let, eftersom »degenerations«-teorien tillod dem uophørlige henvisninger til hinanden; denne teori forklarede, hvorledes den tungtvejende arvelighed af forskellige sygdomme – ligemeget om de var organiske, funktionelle eller psykiske – sluttelig ville frembringe en seksuelt pervers person (søg i ekshibitionisternes eller den homoseksuelle slægtshistorie: der finder man altid let en halvt lam forfader, en tuberkuløs slægtning eller en senil onkel); men teorien forklarede også, hvordan en seksuel perversion kunne medføre slægtens uddøen –

børnenes raktis, kommende generationers sterilitet. Helheden perversion-arvelighed-degeneration udgjorde den nye seksuelle teknologis solide kerne. Og derved skal man ikke bare forestille sig en videnskabeligt uholdbar og overdrevent moraliserende medicinsk teori. Dens udbredelse var omfattende og dens indpodning dybtgående. Psykiatrien, men også retsvidenskaben, retsmedicinen, de sociale kontrolinstanser og overvågelsen af farlige børn eller børn i fare har i lang tid fungeret »via degenerationen«, inden for systemet arvelighed-perversion. En samlet praksis, hvis på én gang ekstreme og konsistente udformning var statsracismen, forlenede denne seksualteknologi med en frygtelig magt og med langtrækkende virkninger.

Man ville misforstå psykoanalysens enestående position sidst i det 19. århundrede, hvis man overså det brud, den har udvirket i forhold til degenerationens omfattende system: den genoptog projektet om en særlig medicinsk teori for kønsdriften, men psykoanalysen søgte samtidig at løsrive kønsdriften fra sammenhængen med arveligheden og følgelig med enhver racisme og enhver racehygiejne. Idag kan man let slå ned på, hvad der findes af vilje til normalisering hos Freud, man kan også tage afstand fra den rolle, som den psykoanalytiske institution i årevis har spillet; men i den store familie af seksualteknologier, som skriver sig så langt tilbage i det kristne vestens historie, og blandt dem der i det 19. århundrede forestod kønnets medicinering, fremstod den lige indtil 1940'erne som den teknologi, der med størst strengthed modsatte sig de politiske og institutionelle virkninger af systemet perversion-arvelighed-degeneration.

Som man ser: genealogien for disse teknikker, med deres mutationer, omplaceringer, kontinuiteter og brud, falder ikke sammen med den store repressive fase, der sætter

ind i det 17. århundrede og er i færd med langsomt at rinde ud i det 20. århundrede. Der består snarere en fortsat opfindsomhed, en konstant knopskydning af metoder og fremgangsmåder, en historie om en formering, hvis to særligt frugtbare tidspunkter bliver: midten af det 16. århundrede, med udviklingen af sjæleplejens og sjælesorgens metoder; begyndelsen af det 19. århundrede, med fremvæksten af medicinske seksualteknologier.

2. Men hermed er vi endnu kun nået til at datere selve disse teknikker. Noget andet er så historien om deres udbredelse og anvendelse. Hvis man vil skrive seksualitetshistorien i repressionstermer og henvise denne undertrykkelse til udbytningen af arbejdskraften, må man antage, at de seksuelle kontrolformer har været mest intensive og mest omhyggelige i forbindelse med de fattige klasser; man må forestille sig, at de har fulgt det mere omfattende herredømme og den mere systematiske udbytning: det unge, voksne menneske, der kun ejede sin egen livskraft, skulle da have været det mest nærliggende angrebepunkt for en underkastelse beregnet på at omplacere den disponible energi fra de unyttige lystfølelser til det påtvungne arbejde. Men sådan er det tilsyneladende ikke foregået. Tværtimod er de rigorøse teknikker blevet udviklet og ikke mindst anvendt med størst intensitet indenfor de økonomisk privilegerede og politisk dirigerende klasser. Sjæleplejen og selvransagelsen, hele den langtrukne udvikling af kødelige forsyndelser, den skrupuløse opsporing af begæret – alt sammen er det subtile metoder, som næppe var tilgængelige for andre end snævre grupper; Alphonse de Ligouris bodsmetoder, og de regler som Wesley foreslog metodisterne, har ganske vist sikret disse procedurer en større udbredelse, men prisen var, at de forsimpledes betragteligt. Og ligeledes, hvad angår familien som kontrolinstans og seksuel mætningssfære, er det i den »borgerlige«

eller »adelige« familie, man først problematiserer børnenes eller de unges seksualitet, det er her den kvindelige seksualitet medicineres; det er i denne familie, det seksuelles mulige patologi først sættes i beredskab, det er her, kravet om overvågning og nødvendigheden af at opfinde en rationel korrektionsteknologi opstår. Det er i samme familie, kønnets psykiatisering finder sted. Som den første indtræder den i den seksuelle ophidselse, indgyder sig selv frygt, opfinder forskrifter til sig selv, kalder de videnskabelige teknikker til hjælp, fremkalder utallige diskurser, som den kan gentage for sig selv. Til at begynde med betragtede borgerskabet sit eget køn som den vigtige sag, den skrøbelige skat, den hemmelighed, man ubetinget måtte kende. Den første person, seksualitetsinstallationen fremskaffede, den første som blev »seksualiseret«, var jo netop den »ubeskæftigede« kvinde, på grænsen mellem den store »verden« – hvor hun til stadighed måtte figurere som værdi – og familien – hvori man henviste hende til en række ægteskabelige og moderlige pligter: således fremkom den »nervesvækkede« kvinde, kvinden med »kredsløbs-forstyrrelser«; kvindens hysterisering fik hermed et tilknytningspunkt. Hvad angår den halvvoksne, som forspildte sin fremtidige substans i hemmelige nydelser, det onanerende barn, som i den grad optog lægernes og opdragernes sind fra slutningen af det 18. århundrede lige indtil slutningen af det 19. århundrede, så var det ikke et barn af folket, den fremtidige arbejder, som måtte undervises i disciplinering af kroppen; det var kollegianeren, et barn, omgivet af tjenere, huslærere og husholdersker, som mindre risikerede at underminere en fysisk styrke end visse intellektuelle færdigheder, en moralsk pligt og forpligtelsen til at sikre sin familie og sin klasse et sundt afkom.

Heroverfor har de folkelige samfundslag længe kunnet

undslippe »seksualitets«-installationen. Ganske vist var de på deres måde underlagt »alliance«-installationer: værdisøgning af det lovformelige ægteskab og af frugtbarheden, udelukkelse af forhold inden for blodfællesskabet, forskrifter om social og lokal endogmami. Til gengæld er det lidet sandsynligt, at kødets kristne teknologi nogensinde har haft betydning for disse samfundslag. Seksualisationsmekanismen har kun langsomt gennemtrængt dem, formentlig i tre på hinanden følgende etaper. Først i forbindelse med spørgsmålet om fødselstallet, da det mod slutningen af det 18. århundrede blev opdaget, at kunsten at snyde naturen ikke var byboernes eller de udsvævende personers privilegium alene, men var velkendt og blev praktiseret af dem, der havde naturen på nærmeste hold og følgelig måtte kæmpe så meget hårdere imod den end de andre. Dernæst med den »kanoniske« familie, da denne omkring 1830erne fremstod som et politisk kontrolinstrument, som et økonomisk reguleringsinstrument, der var uundværligt for underkastelsen af byernes proletariat: den store kampagne for »moraliseringen af de fattige klasser«. Endelig med udviklingen, i slutningen af det 19. århundrede, af medicinsk og juridisk kontrol med perversi-onerne, en kontrol, som skete under henvisning til den almindelige beskyttelse af samfundet og af racen. Man kan sige, at »seksualitets«-installationen på dette tidspunkt, hvor den er udarbejdet i sine mest komplicerede, mest intense former i og af de privilegerede klasser, har bredt sig til hele samfundslegemet. Men installationen har ikke overalt antaget de samme former eller anvendt de samme midler (den medicinske instans og den juridiske instans' roller var ikke de samme overalt, og lige så lidt har seksualitetens medicin fungeret på samme måde).

Disse henvisninger til kronologien – for teknikernes op-

findelse eller for skemaet over deres udbredelse – har deres betydning. De rejser stærk tvivl om den repressive cyklus, med dens begyndelse og dens slutning, med kurven over dens vendepunkter: der har formentlig ikke været nogen tidsalder for seksuel repression; ligeledes rejser de tvivl om processens homogenitet samfundets niveauer og klasser imellem: der har ikke været en fælles seksualpolitik. Men frem for alt problematiserer de processens betydning og eksistensberettigelse: når det, man traditionelt kalder de »ledende klasser«, har udfærdiget en seksualitetsinstallation, er det åbenbart ikke for at gøre den til princip for begrænsningen af de andres lystfølelser. Tilsyneladende har denne klasse først afprøvet installationen på sig selv. Er det så en ny iklædning af den borgerlige askese, som man utallige gange har beskrevet i forbindelse med reformationen, den nye arbejdsmoral og kapitalismens opkomst? Det ser netop ikke ud til at dreje sig om askese, et afkald på nydelse eller om en diskvalificering af det kødelige; tværtimod ser vi en intensivering af kroppen, en problematisering af sundheden og dens funktionsbetingelser, det drejer sig snarere om nye teknikker til maksimering af livet. Snarere end undertrykkelse af det seksuelle hos de klasser, der skulle udbyttes, angik overvejelserne de »herskende« klassers legeme, livskraft, levetid, avledygtighed og afkom. Det blev her, man i første instans opbyggede seksualitetsinstallationen som en ny fordeling af diskurser, sandheder og magter. Og heri må man snarere se en classes selvbekræftelse end undertrykkelsen af en anden klasse: et forbud, en beskyttelse, en forstærkning, en ophidselse, som i det følgende – ved hjælp af forskellige ændringer – udstræktes til andre klasser som middel for den økonomiske kontrol og den politiske underkastelse. Ved således at investere sit eget køn i den magt- og vidensteknologi, det selv opfandt, gjorde bor-

gerskabet den høje pris på sit legeme, sine sanser, sine lystfølelser, sin sundhed og livskraft gældende. Blandt alle disse procedurer vil vi ikke isolere, hvad der måtte være af restriktioner, undvigelser eller fortielser, for derefter at henvise dette til et konstituerende forbud eller en fortrængning eller en dødsdrift. Det er et politisk arrangement, der er blevet konstitueret, ikke gennem underkastelse af næsten, men gennem selvbekræftelse. Og det er langt fra tilfældet, at den klasse, som blev hegemonisk i det 18. århundrede, så sig nødsaget til at lade sit legeme undergå amputationen af et køn, der blev unyttigt, kostbart og farligt, så snart det ikke var bundet til reproduktionen alene; tværtimod kan man sige, at denne klasse udrustede sig med et legeme, som måtte plejes, opdyrkes og beskyttes mod alle farer og forbindelser; som måtte isoleres fra andre for at kunne opretholde sin værdi i forhold til disse andre legemer – og et af midlerne til dette legemes frembringelse var en bestemt seksualteknologi.

Kønnet er ikke den legemsdel, som borgerskabet har måttet diskvalificere eller amputere for at sætte dem i arbejde, som det herskede over. Kønnet er det element af borgerskabet selv, som mere end noget andet har foruroliget og optaget det, som har krævet og opnået særbehandling, og som borgerskabet har kultiveret med en blanding af skræk, nysgerrighed, vellyst og feber. Borgerskabet har identificeret sit legeme med kønnet eller i hvert fald underkastet kønnet sit legeme, det seksuelle blev forlenet med en mystisk og ubestemmelig magt over legemet; borgerskabet har ladet sit liv og sin død afhænge af kønnet og holdt det seksuelle ansvarligt for den fremtidige helbreds-tilstand; borgerskabet har investeret hele sin fremtid i kønnet, ud fra den formodning, at det seksuelle ville få uudslettelige virkninger på afkommet; borgerskabet har underordnet sin sjæl kønnet, idet det antog, at det seksuel-

le udgjorde det hemmeligste og mest afgørende element af sjælen. Vi vil ikke her gøre os forestillinger om, at borgerskabet symbolsk kastrer sig selv, for bedre at kunne nægte andre at have et køn og bruge det, som de lyster. Dets bestræbelser siden midten af det 18. århundrede må snarere opfattes som forsøg på at udstyre sig med en seksualitet og herudfra med et særegent legeme, et »klasse«-legeme med dertil hørende helbred, hygiejne, afkom og race: borgerskabets seksualisering af legemet, kønnets legemliggørelse i borgerskabet selv, endogamien mellem køn og krop. Det var der sikkert flere grunde til.

I første række var der adelens fremgangsmåder med hensyn til at afmærke og opretholde standsforskellen; disse fremgangsmåder blev transponeret over i andre former, også adelstanden havde nemlig vidst at hævde sit legemes egenart, men det var i form af *blodet*, d.v.s. slægtstav- lens alder og alliancernes værdi; borgerskabet søgte den modsatte vej efter sin krop, i organismens sundhed, i afkommet. Kønnet blev borgerskabets »blod«. Og dette er andet end en smart udtryksmåde; mange af de emner, som havde været særegne for adelens standsbeskyttelse, genfindes hos det 19. århundredes borgerskab, men i form af biologiske, medicinske eller eugeniske forskrifter; omsorgen for slægtstavlen bliver til bekymringen om arveligheden; ved ægteskabernes indgåelse tages der ikke blot hensyn til økonomiens imperativer og reglerne for social homogenitet, ikke bare til udsigterne til en stor arv, men også til arvelighedens trusler; familierne bar eller skjulte en anden slags våbenskjold, hvis dunkle partier udgjordes af slægtens sygdomme eller skavanker – bedsteforældrenes paralyse, moderens neurasteni, den yngste søsters tuberkulose, tanternes hysteri eller erotomani, fætrene dadelværdige livsførelse. Men denne omsorg for det seksuelle legeme rummer andet end omstillingen af adelens te-

matik til brug i borgerskabets selvhævdelse. Det drejede sig da også om en anden plan: om den uendelige udvidelse af styrken, levedygtigheden, sundheden, livet. Legemets værdiøgning er nært forbundet med oprettelsen af det borgerlige hegemoni: ikke på grund af arbejdskraftens betydning for varens værdi, men på grund af den politiske, økonomiske og historiske indflydelse hver enkelt krop »kultur« kunne få på hele borgerskabets nutid og fremtid. Dets herredømme afhang til dels heraf, det var ikke bare et spørgsmål om økonomi eller ideologi, det var også et spørgsmål om »fysik«. Herom vidner de mange bind, man offentliggjorde, i store oplag, mod slutningen af det 18. århundrede, om kroppens pleje, om kunsten at forlænge livet, om måder hvorpå man kunne skabe sunde børn og holde dem i live så længe som muligt, om hvad man kunne foretage sig for at forbedre det menneskelige afkom, de afslører således forbindelseslinjen fra denne omsorg for kroppen og kønnet til en vis »racisme«. Men en racisme, som adskiller sig meget fra den, adelen gav udtryk for og anvendte til essentielt konservative formål. Det drejer sig om en dynamisk racisme, om en ekspansionsracisme – som vi her ganske vist kun betragter i kimform, og som måtte vente til slutningen af det 19. århundrede med at bære de frugter, vi har fået at smage.

Jeg beder dem om undskyldning, som sætter borgerskabet lig med udslettelse af kroppen og fortrængning af seksualiteten, som vil se klassekampen i sammenhæng med kampen for at ophæve denne fortrængning. Borgerskabets »spontane filosofi« er muligvis ikke så idealistisk og kastrerende, som man plejer at hævde; i hvert fald gik et af borgerskabets første gøremål ud på at forsyne sig med et legeme og en seksualitet – at sikre dette legeme styrke, standhaftighed og forplantningsevne ved at organisere en seksualitetsinstallation. Og denne proces var forbundet

med hævdelser af borgerskabets forskel fra og hegemoni over andre klasser. Det kan med god ret påstås, at en af klassebevidsthedens grundlæggende former er hævdelser af kroppen, det var i hvert fald tilfældet med borgerskabet i løbet af det 18. århundrede; borgerskabet omsatte adelens blå blod i det kraftige legeme og den sunde seksualitet; man ser heraf, hvorfor borgerskabet har sat sig imod og tøvet så længe med at indrømme de andre klasser, de klasser det udbyttede, en krop og et køn. De eksistensbetingelser, proletariatet fik især i første halvdel af det 19. århundrede, viser, at man langt fra bekymrede sig om dets krop og dets køn (22): det er ligegyldigt hvordan de der folk lever eller dør, de skal jo nok formere sig. For at proletariatet kunne blive udstyret med krop og seksualitet, for at dets sundhed, seksualitet og reproduktion kunne blive et problem, måtte det komme til konflikter (især i forbindelse med byområderne: fælles boliger, stor befolknings- tæthed, smitte, epidemier – som koleraen i 1832, eller prostitutionen og kønssygdommene); økonomien måtte fremkalde nødsituationer (sværindustriens udvikling nødvendiggjorde stabile og kompetente arbejdskraftreserver, det blev magtpåliggende at kontrollere befolkningens vækst og at gennemføre demografiske reguleringer); endelig måtte en hel kontrolteknik etableres, så den krop og den seksualitet, man endelig indrømmede de andre, kunne kontrolleres (skole, boligpolitik, offentligt sundhedsvæsen, hjælpe- og forsikringsinstitutioner, generel medicinering af befolkningen, kort sagt hele det administrativt-tekniske apparat muliggjorde, at seksualitetsinstallationen overførtes til den udbyttede klasse; således risikerede borgerskabet ikke, at installationen kom til at fungere til gavn for den anden classes selvhævdelse, den forblev instrument i det borgerlige hegemoni). Deraf kommer sikkert proletariatets tøven med at acceptere denne installa-

tion, og deraf dets tendens til at anse enhver seksualitet for at være borgerlig og uvedkommende.

Nogle tror endog at kunne afsløre hele to, symmetriske, former for hykleri: det herskende hykleri, der skyldes, at borgerskabet vil fornægte sin egen seksualitet, og det afledte hykleri, som skyldes at proletariatet i sin tur frasiger sig sin seksualitet i en slags accept af den ideologi, det stilles overfor. Det er imidlertid en misforståelse af processen, hvormed borgerskabet tværtimod, gennem en arrogant politisk selvhævdelse, har udrustet sig med en snakkesalig seksualitet, som proletariatet længe nægtede at godtage, da den blev pålagt det i underkastelsesøjemed. Hvis »seksualiteten« kan defineres som mængden af virkninger, der fremkaldes i legemerne, i adfærdsmønstrene og i de sociale relationer ved hjælp af en kompleks teknologisk og politisk installation, så må man indrømme, at denne installation ikke virker i et systematisk forhold, ikke har samme virkning på alle fronter. Vi må således vende tilbage til formuleringer, der i lang tid har været udskreget – vi må fastholde, at der er en borgerlig seksualitet, at der er classeseksualiteter. Eller snarere, at seksualiteten i sin historiske oprindelse er borgerlig, og at den via successive omplantninger og overførsler fremkalder classespecifikke effekter.

Endnu et par ord. I løbet af det 19. århundrede er der altså sket en generalisering af seksualitetsinstallationen, med udgangspunkt i et hegemonisk fokus. Strengt taget er hele samfundslegemet, omend på forskellige måder og med forskellige midler, blevet udrustet som »seksuelt legeme«. Er seksualiteten blevet universel? Nej, her ser man et nyt differencierende element træde i funktion. Omtrent som borgerskabet mod slutningen af det 18. århundrede havde sat sit legeme og dets kostbare seksualitet ind mod adelens

værdifulde blod, således begynder borgerskabet mod slutningen af det 19. århundrede at udkaste redefinitioner af sit legemes egenart, at fremhæve forskellen mellem egen og fremmed seksualitet, og at trække en skillelinje, som kan afsondre og beskytte dets legeme. Denne linje markerer ikke, hvor seksualiteten begynder, men spærrer tværtimod af for den; det er forbuddet, som gør forskellen, eller i det mindste den måde, hvorpå forbuddet indskræpes, og strengheden, hvormed det pålægges. Teorien om repressi- onen, som lidt efter lidt gennemsyrrer hele seksualitetsin- stallationen og giver den udseende af et generaliseret for- bud, har sin oprindelse heri. Den er historisk forbundet med seksualitetsinstallationens udbredelse. Den er til en vis grad retfærdiggørelsen af installationens bydende og tvingende udfoldelse, nemlig for så vidt den hævder prin- cippet om, at enhver seksualitet må underlægges loven, el- ler rettere at enhver seksualitet skylder loven sin eksistens: I skal ikke blot indordne jeres seksualitet under loven, men I får slet ingen seksualitet, hvis I ikke underkaster jer loven. Men desuden kompenseres seksualitetsinstallatio- nens generelle udbredelse gennem repressionsteoriens analyse af spillet mellem de forskellige forbud i de forskel- lige samfundsklasser. Den diskurs, der var virksom ved slutningen af det 18. århundrede, sagde: »Vi har i os et kostbart element, som vi må behandle med ærefrygt og omtanke, hvis vi skal undgå, at det volder os en uendelig- hed af vanskeligheder«; man har skiftet den ud med en dis- kurs, som siger: »Til forskel fra de andres er vor seksualitet underlagt et repressionsregime, hvis strenghed fremover vil blive faretruende; kønnet er ikke alene en frygtelig hemmelighed, sådan som de forrige generationers sjæle- plejere, moralister, pædagoger og læger uophørligt gen- tog; man skal ikke alene afdække sandheden om kønnet, men grunden til, at kønnet rummer så mange farer, er at

vi for længe – det være sig på grund af skrupler, overdreven syndsbevidsthed eller hykleri – har fordret tavshed om det.« Fra nu af sættes den sociale forskel ikke af kroppens seksuelle karakter, men af intensiteten af dens undertrykkelse.

På dette sted kommer psykoanalysen ind i billedet: den er på samme tid teorien om den essentielle sammenhæng mellem loven og begæret, og teknikken for ophævelsen af forbuddets sygdomsfremkaldende virkninger. For en historisk betragtning kan psykoanalysens opståen ikke adskilles fra generaliseringen af seksualitetsinstallationen og de forskelssættende mekanismer som produceres heri. Også for en sådan betragtning er incestproblemet betydningsfuldt. Som vi har set, sættes incestforbuddet nu at være det hele universelle princip, der tillader en sammenlægning af alliancesystemet og seksualitetsregimet; dette forbud gælder således under en eller anden form i ethvert samfund og for hvert individ. Alligevel sætter psykoanalysen sig i praksis for at ophæve de virkninger, dets fortrængning fremkalder hos dem, der må indprente sig selv dette forbud: den tillader deres incestuøse begær at komme til udtryk i tale. Men i samme epoke går jagten ind på den incestuøse praksis, som fandtes på landet eller i visse bymiljøer, som psykoanalysen ikke havde adgang til: et stramt administrativt og juridisk net spændes ud for at indfange og standse disse praksisformer; en hel politik for børnebeskyttelse eller formynderskab over børn, der var »i fare«, tog sigte på at isolere dem fra familier, der – på grund af pladsmangel, mistænkeligt samliv, vanemæssig udskejelser, »primitivitet« eller degeneration – mistænkes for at praktisere incest. Hvor seksualitetsinstallationen siden det 18. århundrede havde intensiveret de følelsesmæssige bånd, børnenes nære tilknytning til forældrene, og mens den borgerlige familie havde rummet et uafladeligt incest-

incitament, så medførte det seksualitetsregime, man pålagde de folkelige samfundsklasser, tværtimod udelukkelsen af incestuøs praksis, eller krævede i det mindste denne praksis' omhældning i andre former. Samtidig med at incestuøs opførsel på den ene side forfølges, tilstræber psykoanalysen på den anden side at afdække begæret af den og at hjælpe dem, der lider under strengheden af det forbud, der afstedkommer incestens fortrængning. Man må huske, at opdagelsen af Ødipus sker samtidig med at reglerne for tab af arveretten efter faderen fastlægges juridisk (i Frankrig med lovene af 1889 og 1898). Samtidig med at Freud opdagede, hvad Doras begær var rettet imod, og til lod hende at udtrykke sig, var man i fuld gang med at forberede krigstoget mod de andre samfundslags skammelige samlivsformer; på den ene side opløftedes faderen til obligatorisk kærlighedsobjekt; men hvis han på den anden side var elsker, ydede loven ham ingen beskyttelse. Således spillede psykoanalysen, med sin begrænsede terapeutiske praksis, en forskelssættende rolle over for de andre fremgangsmåder i en nu generaliseret seksualitetsinstallation. De, der tidligere havde haft omsorgen for deres egen seksualitet som eksklusivt privilegium, har fremover det privilegium at føle forbuddet mod seksualiteten stærkere end andre og at besidde metoden til ophævelsen af seksualitetens fortrængning.

Som den forløber siden den klassiske tidsalder kan seksualitetsinstallationens historie anvendes som arkæologi på psykoanalysen. For, som vi faktisk har set: psykoanalysen spiller flere roller på samme tid i denne installation: den udgør mekanismen, som sammenhæfter seksualitet og alliancesystem; den skabes som en modposition til degenerationsteorien; den fungerer som forskelssættende element i den generelle seksualteknologi. I forbindelse med psykoanalysen får det længst færdigstøbte krav om

bekendelse ny betydning som påbud af fortrængningens ophævelse. Pligten til sandhed er nu forbundet med spørgsmålstegnet, som sættes ved forbuddet.

Netop derved åbnedes der for muligheden af en betragtelig taktisk omplacering: omfortolkningen af hele seksualitetsinstallationen ud fra begreberne om den generaliserede repression; sammenkædningen af denne repression med generelle herredømme- og udbytningsformer; oprettelsen af forbindelseslinjer mellem de processer, der muliggør befrielsen fra alt dette. Således udformede man i mellemkrigstiden, i kredsen omkring Reich, en historisk-politisk kritik af den seksuelle undertrykkelse. Værdien af denne kritik og dens virkninger skal ikke underkendes. Men selve muligheden af dens succes var forbundet med det forhold, at den stadigvæk udfoldedes inden for seksualitetsinstallationens rammer, ikke uden for eller imod denne installation. Det forhold, at så meget har kunnet ændre sig i de vestlige samfunds seksuelle adfærdsmønstre, uden at en eneste af de politiske forudsigelser eller betingelser, som Reich forbandt med sådanne ændringer, er blevet en realitet, denne kendsgerning alene er tilstrækkelig til at bevise, at hele denne seksuelle »revolution«, hele denne »anti-repressive« kamp hverken repræsenterede mere eller mindre (og det er skam ikke så lidt endda) end en taktisk forskydning, en vending i den omfattende seksualitetsinstallations udvikling. Men dermed vil man også forstå, hvorfor man ikke kan kræve af denne kritik, at den skal kunne anvendes som nøgle til selvsamme seksualitetsinstallations historie. Ligesom man ikke vil kunne tage udgangspunkt i denne kritik i et forsøg på at optræve installationen.

V. Retten til døden og magten over livet

I lang tid var en af den suveræne magts privilegier retten til liv og død. Denne ret stammede fra den gamle *patria potestas*, som gav faderen i den romerske familie ret til at »forføje« over sine børns liv så vel som over slavernes; han havde »givet« dem livet og kunne tage det fra dem igen. Som den formuleres hos de klassiske teoretikere, er retten til livet og døden allerede betydeligt svækket. Man opfatter den ikke mere som en ret, suverænen ubetinget og uden forbehold udøver overfor sine undersåtter, men som en ret, der tilfalder suverænen, når hans liv bringes i fare: i lighed med sagsøgerens ret til at tage til genmæle. Hvis han trues af ydre fjender, som vil styrte ham eller bestride hans rettigheder, så kan han med støtte i loven føre krig og kræve af sine undersåtter, at de skal tage del i forsvaret af staten; uden »direkte at føre dem i døden« er det ham tilladt at »udsætte dem for livsfare«: i denne betydning har han en indirekte ret til deres liv og deres død (23). Men når en af undersåtterne sætter sig op mod suverænen, bryder hans lov, kan han udøve en direkte magt over undersåttens liv: til straf dræber han ham. Således forstået er retten til livet og døden ikke længere et absolut privilegium: rettens betingelse er suverænenes forsvar, hans overlevelse. Skal man med Hobbes opfatte dette som en overdragelse til fyrsten af den ret, alle og enhver i naturtilstanden havde til at forsvare sit liv, om det så var på bekostning af andres?